

6. Приймак А.М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти / А.М. Приймак // Наук. записки Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». – К., 2010. – Т. 103 : Юридичні науки. – С. 53–55.
7. Погребняк С.П. Основоположні принципи права : автореф. дис. ... докт. юрид. наук / С.П. Погребняк ; НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2009. – 41 с.
8. Серьогін С.В. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування : [монографія] / С.В. Серьогін. – Дніпропетровськ : Середняк Т.К., 2014. – 124 с.
9. Стрельцова О.В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу / О.В. Стрельцова // Правова держава : щорічник наукових праць Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2003. – Вип. 14. – С. 265–269.
10. Татам А. Право Європейського Союзу / А. Татам ; пер. з англ. – К. : Абрис, 1998. – 400 с.
11. Ушакова Л.В. Принцип правовой определенности как элемент нормативно-правовой конструкции социального государства : Центр проблемного анализа и государственно-управленческого проектирования / Л.В. Ушакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://old.problemanalysis.ru/Dokladi2/Ushakova.pdf>.

СКРОБАЧ С. Л.,

студентка юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

СІНЬКЕВИЧ О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 342.7

РОЗУМІННЯ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ

У статті розглядається питання розмежування змісту права збиратися мирно, з одного боку, як права проведення будь-якого з видів мирного зібрання для здійснення громадського контролю за інститутами публічної влади; з іншого – як можливості, що є складовою права на опір владі.

Ключові слова: мирні зібрання, громадський контроль, право на опір.

В статье рассматривается вопрос разграничения содержания права собираться мирно, с одной стороны, как права проведения любого из видов мирного собрания для осуществления общественного контроля за институтами публичной власти; с другой – как возможности, которая является частью права на сопротивление власти.

Ключевые слова: мирные собрания, общественный контроль, право на сопротивление.

This article is intended to show the main difference between the right to hold peaceful assembly to control actions of public authorities and the right to hold peaceful assembly as a component of the right to resistance authorities.

Key words: *peaceful gatherings, public control, right to resistance.*

Вступ. Право збиратися мирно – це право, що передбачене в Основних Законах багатьох держав. Так, у ч. 1 ст. 11 Конституції Греції записано, що «греки мають право збиратися мирно і без зброї» [2]; у ст. 36 Конституції Литви зазначається: «Не можна забороняти чи перешкоджати громадянам збиратися без зброї на мирні зібрання» [3]; ст. 9 Конституції Мексиканських Сполучених Штатів передбачено, що «право мирно збиратися й об'єднуватися для будь-яких дозволених законом цілей не може обмежуватись» [4].

І Конституція України у ст. 39 передбачає право збиратися мирно [1].

Право на мирні зібрання – це природне право людини, яке ми зараховуємо до так званих «негативних прав», оскільки в принципі для його реалізації не вимагається будь-яких дій з боку держави.

Право збиратися мирно може реалізовуватись у двох основних формах: по-перше, це проведення будь-якого з видів мирного зібрання – мітингу, пікету, демонстрації, ходи тощо, з метою здійснення громадського контролю за інститутами публічної влади [14]; по-друге, це проведення мирного зібрання з метою усунути владу, яка діє за межами права.

Сутність права на мирні зібрання розкривали у своїх дослідженнях І. Валюшко, Р. Мельник, О. Сінькевич, В. Чемерис. Ґрунтовний аналіз мирного зібрання як способу опору висвітлили Е. Ченовет, М. Стефан у праці «Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадського конфлікту» [11].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз змісту права збиратися мирно в попередньо згаданих формах і здійснення спроб розмежування цих форм.

Результати дослідження. Спочатку розглянемо питання, як саме повинні проводитись мирні зібрання з метою здійснення контролю за інститутами публічної влади.

У багатьох державах це регулюється окремими законами. Наприклад, у Великобританії порядок проведення мирного зібрання передбачено Законом 1986 р. – Public Order Act. Цей Закон у другому розділі містить порядок проведення маніфестацій і громадських зборів. Так, про проведення мирної ходи необхідно подати письмове повідомлення до поліцейської дільниці, якщо така мирна хода проводиться з метою висловити підтримку чи, навпаки, протест щодо дій особи чи органу, провести пропаганду компанії чи відзначити, ушанувати певну подію (в останньому випадку повідомляється за необхідності). У повідомленні необхідно вказати дату проведення, обраний маршрут і контактні дані організатора. Повідомлення подається за 6 днів до проведення акції [10].

В Україні робилися спроби прийняти аналогічний закон, але жодна з таких спроб не увінчалась успіхом. Найпершим за часом був Законопроект № 7819, зареєстрований 15.07.2005 р., його положення є достатньо демократичними, але він аж занадто детально розписував процедуру проведення мирного заходу. Наступною спробою деталізувати передбачене Конституцією право було розроблення Законопроекту № 2450 про порядок організації і проведення мирних заходів, який був прямо протилежний попередньому.

Наприклад, у ч. ч. 2, 3 ст. 9 Законопроекту № 2450 записано: «Забороняється під час проведення мирних заходів поблизу навчальних закладів, лікарень, установ виконання покарань, судів вчиняти дії, що порушують нормальне функціонування цих закладів (блокування проїзду, використання приладів, які є джерелами шуму тощо)» [8]. Так, цей самий Законопроект визначає такий термін, як пікетування, – «специфічний вид мітингу поблизу будинку, споруди чи іншого об'єкта, в яких розміщені підприємства, установи, організації, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які, на думку учасників заходу, можуть сприяти вирішенню висловлених ними вимог» [8]. Як саме можна донести свої вимоги, наприклад, до суду, якщо не використовувати прилад, який «є джерелом шуму»?

Ще один Законопроект був зареєстрований 12.12.2012 р. під № 0918, його зміст дублював положення Законопроекту № 2450. У результаті закону про порядок проведення мирних заходів прийнято так і не було [7].

У зв'язку з цим і на підставі п. 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України в нашій державі залишається чинним Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28.07.1988 р. Також необхідно брати до уваги рішення Конституційного Суду України від 19.04.2001 р. № 4-рп/2001 (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) [13, с. 269].

Зміст цього Указу не виділяє будь-яких критеріїв, які вказують на необхідність заборони проведення мирного зібрання, а обмежується загальними фразами на кшталт – «не суперечити Конституції», «не загрожувати громадському порядку та безпеці громадян» [5]. Такі загальні формулювання, безперечно, надають суду можливість зловживати своїми повноваженнями й розцінювати більшість неугодних владі мирних зібрань як таких, що підлягають забороні.

Отож варто прийняти окремий закон, який би передбачав можливість проведення зборів, мітингів, демонстрацій, походів, пікетів, відображав особливості кожної з цих акцій; передбачав право громадян на завчасне сповіщення органів влади (бажано визначити конкретний термін) про проведення мирного зібрання з метою забезпечення органами влади безпеки громадян під час акції; надавав виключний перелік підстав, із яких орган виконавчої влади міг би звертатись до суду з метою заборонити проведення мирного зібрання.

Якщо ми говоритимемо про мирне зібрання з метою усунути владу, яка діє за межами права, то для проведення такого мирного зібрання ми не будемо керуватись нормами, що регулюють звичайні зібрання. Обґрунтуємо свою позицію.

Мирне зібрання, що проводиться з метою усунення влади, можна розглядати як складову права на опір. Адже опір може бути як насильницьким, так і ненасильницьким; проводитись у формі як активної, так і пасивної протидії [12, с. 7]. Тобто, мирне зібрання можна розглядати як законну форму права на опір владі. При цьому потрібно розглянути питання: у чому полягає «законність» мирного зібрання?

Отже, право на опір владі є одним із природних прав людини, при цьому таке право не завжди відображається в Конституціях держав: Конституції переважно передбачають закріплення права ненасильницької протидії, тобто право на опір передбачається Конституціями частково й саме у вигляді мирних зібрань.

На нашу думку, для реалізації права на проведення такого мирного зібрання не потрібно приймати окремого закону, оскільки, по-перше, наперед не може бути відомо, до якої міри потрібно буде діяти, щоб усунути незаконну владу, можливою є ситуація, за якої для усунення влади передбачені окремим законом можливості виявляться недостатніми; по-друге, якщо влада діє за межами права, то навряд чи її закони можна вважати правовими, а тому вони в будь-якому разі не підлягатимуть виконанню.

Показовими в цьому плані є положення Законопроекту № 7819 про свободу мирних зібрань, де у ст. 2 «Дія Закону» передбачено, що «чинність цього Закону не поширюється на випадки масових виступів громадян на захист своїх прав і свобод» [9].

Далі потрібно звернути увагу на те, що суд може обмежити право на проведення мирного зібрання. Найчастіше рішення суду про заборону проведення мирного зібрання аргументуються тим, що зібрання неможливо провести на зазначеній організаторами території, оскільки публічними органами заплановано використати вказану територію для чогось іншого; неподалік проводиться контракція, і з метою забезпечення безпеки громадян забороняється проводити мирне зібрання. Отож як діяти громадянам, які чинять «законний опір» у таких випадках?

У ч. 5 ст. 124 Конституції України записано, що «судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України». Виходить, якщо не виконувати судові рішення і проводити надалі мирне зібрання, то таке зібрання одразу стає незаконним [1]?

Варто зазначити, що закріплення положення в тексті закону чи Основного Закону – це лише формальний аспект права. Як відомо, застосування в реальному житті лише формального аспекту не призводить до реалізації принципу верховенства права. Ототожнення верховенства права з верховенством закону властиве лише тоталітарним державам, у яких узагалі є неможливим забезпечення прав людини.

Саме тому, на нашу думку, провідну роль при визначенні того, чи доцільно проводити мирне зібрання, має відігравати змістовий аспект: якщо вимоги суспільства стоять на щабель вище за ті потреби влади, які передбачені судовим рішенням, то проводити мирне зібрання не лише можна, а й необхідно. Якщо ж для публічної влади таке зібрання одразу стане незаконним, то з правових позицій це зібрання є законним, оскільки передбачає опір владі, яка виходить за межі права.

Наступне, з чим потрібно визначитись: які можливості мають право застосовувати громадяни під час проведення мирного зібрання, щоб уплинути на владу; які можливості й засоби впливу будуть уважатись елементами права на мирні зібрання, а які виходитимуть за його межі, але будуть безпосередньо пов'язані з ненасильницьким опором владі?

Звичайно, для усунення «незаконної влади» (з формального погляду влада може бути законною, обраною відповідно до чинних актів законодавства, але в матеріальному аспекті влада в будь-якому випадку буде незаконною, оскільки не діятиме в межах права) виявиться недостатнім протягом кількох днів постояти в певному місці з плакатами, вигукуючи лозунги; оскільки незаконна влада всіляко намагатиметься втримати свої позиції в суспільстві.

Тому на прикладі подій, що відбувались в Україні в листопаді 2013 р. – лютому 2014 р., висвітliamo таку конструкцію можливого мирного зібрання.

Так, спочатку ми обираємо місце постійного проведення мирного зібрання: це має бути певна «центрально» для держави територія, що надасть можливість мітингувальникам звернути на себе увагу. Оскільки брати участь у мирному зібранні буде значна кількість громадян з усієї країни, то доцільно організувати «наметове містечко», яке слугуватиме тимчасовим місцем перебування людей.

Одразу постає питання: що робити у випадку, якщо територія мирного зібрання охоплює проїжджу частину дороги? Звичайно, створення перешкоди руху – дія незаконна, але в нашому випадку вона виправдана, оскільки пов'язана із захистом прав людини, адже у ст. 3 Конституції України записано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Наступне, до чого можуть вдаватись громадяни під час проведення мирного зібрання, – це пікетування окремих органів державної влади з метою звернути увагу цих органів на вимоги суспільства. При цьому також можуть проводитись акції окремих прошарків населення, щоб показати єдність всього суспільства в невідтриманні дій чинної влади. Так, наприклад, в Україні проводились окремі акції студентів різних навчальних закладів. Окрім цього, проводяться походи, що закінчуються зібранням у певному місці.

Також постає питання: як ставитись до захоплення приміщень органів влади протестувальниками? Це, безперечно, не є складовою права на мирне зібрання й виходить за його межі, але, з іншого боку, не можна сказати, що захоплення приміщення в усіх випадках є насильницькою протидією. Адже, наприклад, у ситуації, коли протестувальники підходять до будівлі й вимагають від посадової особи скласти її повноваження і звільнити будівлю, насильство не застосовується? У будь-якому разі такі дії можуть бути виправданими, якщо інакше вплинути на посадову особу чи орган влади не було можливо.

Ми вважаємо, під час мирного зібрання з метою усунути владу, яка виходить за межі права, громадяни мають право не дотримуватись формальних норм проведення зібрання, але при цьому вони не можуть виходити за межі права. Якщо ж органи влади мають на меті припинити проведення мирного зібрання, керуючись формальними нормами, громадяни отримують право на активну протидію з метою запобігти порушенню їхнього природного права – права на опір.

Висновки. Отже, виходячи з викладеного вище, можна зробити такі висновки:

1. Право збиратися мирно – це природне право особи, яке може виражатися у двох формах: проведення будь-якого з видів мирного зібрання з метою здійснення громадського контролю за інститутами публічної влади; проведення мирного зібрання з метою усунути владу, яка діє за межами права.
2. Щодо питання можливості реалізації права проведення будь-якого з видів мирного зібрання, то в Україні варто прийняти окремий закон, який запобігав би зловживанням з боку публічної влади й надавав громадянам можливість здійснювати контроль за діяльністю органів.
3. Щодо питання застосування мирного зібрання як способу опору владі, то варто звернути увагу, що цей аспект ще потребує детального теоретичного опрацювання; при цьому, на нашу думку, потрібно враховувати, що в кожній конкретній ситуації можуть використовуватись далеко неоднакові заходи мирного опору й може виникнути необхідність застосувати активну протидію, головне, щоб така протидія була спільномірною тому порушенню, на яке зреагували громадяни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конституція Греції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/?p=153>.
3. Конституція Литви [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/?p=115>.
4. Конституція Мексиканських Сполучених Штатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/?p=51>.
5. Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР : Указ Президії ВР СРСР від 28.07.1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/v9306400-88>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 19.04.2001 р. № 4-рп/2001 (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01>.
7. Про порядок організації і проведення мирних масових заходів та акцій в Україні : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khpg.org/ru/index.php?id=1040054457>.
8. Про порядок організації і проведення мирних заходів : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=0918&skl=8.
9. Про свободу мирних зібрань : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47751.
10. Public Order Act 1986 // legislation.gov.uk (delivered by The National Archives) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/part/II>.
11. Ченовет Е. Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадянського конфлікту / Е. Ченовет, М.Дж. Стефан ; пер. з англ. – К. : ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2014.
12. Погребняк С. Сопротивление угнетению. Восстание. Революция (теоретико-правовой анализ в свете доктрины прав человека) / С. Погребняк, Е. Уварова // Право і громадянське суспільство. – 2013. – № 2 (3). – С. 4–61.
13. Сінкевич О.В. Конституційне право громадян на мирні зібрання / О.В. Сінкевич // Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки» : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 38. – С. 268–271.
14. Мельник Р.С. Форми мирних зібрань та їх характеристика через призму статті 39 Конституції України / Р.С. Мельник // Центр політико-правових реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.org.ua/politicreformandconstitutionslaw/humanrights/1553-roman-melnyk.html>.

ТИЩЕНКО О. В.,
доктор юридичних наук,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 349.3

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються проблеми реалізації права вразливих верств населення України на державну підтримку у формі державних соціальних допомог; розглядаються загальні засади надання державних соціальних допомог; досліджується правовий механізм функціонування порядку надання державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям, державних соціальних допомог при народженні дитини, державних соціальних допомог особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам.

Ключові слова: державні соціальні допомоги, соціальне забезпечення, малозабезпечені сім'ї, державна допомога при народженні дитини, особи, які не мають права на пенсію, інваліди.

В статье анализируются проблемы реализации права уязвимых слоев населения Украины на государственную поддержку в форме государственных социальных пособий; рассматриваются общие принципы предоставления государственных социальных пособий; исследуется правовой механизм функционирования порядка предоставления государственных социальных пособий малообеспеченным семьям, государственных социальных пособий при рождении ребенка, государственных социальных пособий лицам, не имеющим права на пенсию, и инвалидам.

Ключевые слова: государственные социальные пособия, социальное обеспечение, малообеспеченные семьи, государственная помощь при рождении ребенка, лица, не имеющие права на пенсию, инвалиды.

In the article the problem of the right of vulnerable populations Ukraine for state support in the form of state social benefits, discusses the general principles of public social assistance, researched legal mechanism operation procedure for granting state social assistance to poor families, the state social assistance at birth, state social benefits to individuals who are not entitled to a pension and disabled.

Key words: state social assistance, social welfare, low-income families, state aid for child birth, people who are not entitled to a pension, disabled.

Вступ. Недосконалість чинної в Україні системи соціальних допомог не дає змоги належним чином утілювати в життя дієву політику соціального забезпечення тих громадян країни, які в силу свого складного життєвого становища потребують допомоги та посиленої уваги держави й суспільства. Практика засвідчує, що останнім часом спостерігається зростання кількості осіб, які потребують соціального забезпечення. Відповідно, існує необхідність у збільшенні переліку державних соціальних допомог. Саме державні соціальні до-

